

Jacques Attali

Scurtă istorie a viitorului, traducere de Mihaela Ungureanu, București, Editura Polirom, 2007, p. 217.

Tentația de a face prorociri, de a prezice viitorul sau de a anticipa coordonatele evoluției omenirii a existat dintodeauna, fiind, după cum se știe, una din datele care particularizează existența umană. La nivel teoretic, cele mai multe previziuni s-au axat pe cunoașterea invariantilor care alcătuiesc structura prezentului și au reflectat adesea opțiuni politice sau ideologice.

Cartea lui Attali, fost consilier prezidențial al lui François Mitterrand, eseist și specialist în științe economice și politice, ar putea fi un bun reper pentru un scenariu de film sau documentar, pentru ilustrarea unei viziuni mărturisit utopice despre viitorul nostru. Totodată, cartea, cu multiple conotații politice, poate fi receptată și ca avertisment față de un viitor sumbru, lansat, de altfel, de autor în eseurile și romanele publicate anterior.

Pornind de la premisa că „orice predicție este, înainte de toate, un discurs asupra prezentului” (p. 14), Attali își structurează demersul teoretic în jurul convingerii că a anticipa viitorul nu înseamnă automat recunoașterea determinismului în istorie. Pe de altă parte, nu exclude nici ideea că în istorie acționează principii care fac posibilă previziunea între anumite limite. Astfel, dacă se acceptă teza că „motorul Istoriei” și, deopotrivă, obiectivul fundamental al subiecților Istoriei este libertatea indivizilor, viitorul este indiscutabil previzibil. Dacă se are în vedere chiar ținta vizată, respectiv această libertate sau, mai exact „preeminența libertății individuale asupra oricărei alte valori” (p. 10), atunci viitorul este, cu certitudine, unul imprevizibil.

Lucrarea autorului francez cuprinde șapte capitole. Primele trei tratează istoria, o istorie marcată de numeroase evenimente, de cuceririle și de eroziunile care au afectat structura societății, cu deosebire structura ce părea indestructibilă a societății americane. În ceea ce privește istoria capitalismului, acesta relevă, cu deosebire, procesul de mondializare a pieței și de extindere a democrației, cu toate consecințele ce au urmat. Alte trei capitole au ca temă cele trei „valuri” sau „ipostaze” ale viitorului denumite în mod original: „hiperimperiul”, „hiperconflictul”, „hiperdemocrația”. Cartea se încheie cu aprecieri succinte despre România, despre trecutul mai puțin spectaculos și viitorul ei.

Îndelungata istorie a omenirii, animată de trei mari idealuri, s-a aflat, în viziunea autorului, sub presiunea a trei ordini politice: ritualică, imperială, eco-

nomică. Deși diferite prin conținut și finalitate, acestea aveau ca element comun recunoașterea legitimității puterii, implicit, apărarea și conservarea ei. Comparativ cu primele două, ordinea economică a exercitat o influență aparte prin două mecanisme esențiale: cel al pieței care a redimensionat sectorul privat, accentuând perspectiva inegalităților și a conflictelor sociale și cel al mecanismului democrației care a favorizat individualismul și afirmarea libertății. În acest context, se menționează că individualismul, cu toate beneficiile lui, a însemnat și subminarea structurilor de integrare socială. După J. Attali, individualismul responsabil a fost tot mai mult înlocuit de cel iresponsabil, ceea ce echivalează cu topirea celor două forme de individualism în ceea ce Gilles Lipovetsky numea „conflictul structural al individualismului”. Ceea ce este alarmant este faptul că acest conflict ar putea decide, deopotrivă, viitorul democrației și al omenirii, în general.

Ordinea economică, susține Attali, a fost concentrată în jurul unui centru sau a unei „inimi” care deținea în mod real controlul asupra tuturor resurselor și asupra mijloacelor de informare și comunicare. Sunt identificate nouă forme succesive, cristalizate în jurul orașelor: Bruges, Veneția, Anvers, Genova, Amsterdam, Londra, New York și Los Angeles. Analizând reformele economice și sociale ale fiecărei „inimi”, implicit eșecurile guvernelor, autorul atenționează asupra contradicțiilor interne care au însemnat practic „începutul sfârșitului”. Astfel, Attali afirmă pe un ton grav că Europa a devenit tot mai puțin competitivă, comparativ cu zona asiatică, și susține ferm că „istoria viitorului” începe cu „sfârșitul imperiului american” (p. 87). Pe acest fundal au loc numeroase transformări care vor afecta în mod cert viitorul. Este vorba în principiu de accelerarea procesului de îmbătrânire a populației și, în alt plan, de accentuarea crizelor de energie și materii prime și a crizelor de epuizare tehnologică (p. 16) și de lipsă de timp, timpul fiind considerat singura „realitate deficitară care nu poate fi fabricată, stocată și negociată” (p. 118).

Viitorul este prezentat prin succesiunea celor trei valuri, primele două „a priori” pustiitoare, ultimul „a priori” imposibil. „Hiperimperiul” sau primul val a fost determinat de generalizarea pieței, devenită planetară, implicit a unor democrații de piață. La acest nivel, autorul apreciază că ordinea economică va fi înlocuită de o „lume policentrică”, unde demo-

crațiile vor gravita în jurul unor puteri economice dominante (p. 133). „Hiperimperiul“, parțial american în raport cu valorile, idealurile, cultura și stilul de viață, dar și prin faptul că S.U.A. își va pierde la sfârșitul secolului XXI „cea mai mare parte a instrumentelor suveranității sale“ (p. 145), va influența procesul de deconstrucție a statelor și, ceea ce este foarte grav, va însemna „sfârșitul libertății, în numele libertății“ (p. 161). Stăpânii noii lumi vor fi „hipernomazii“, adică deținătorii capitalurilor și strategii financieri, iar victimele „hiperconflictelor“ și, totodată, „clienții utopiilor“ vor fi „infranomazii“ sau populația aflată sub pragul sărăciei.

„Hiperconflictul“, prezent în al doilea val, infirmă orice ipoteză privind viitorul pacifist al lumii. Acesta reprezintă în viziunea lui J. Attali înlocuirea inevitabilă a „violentei banului“ cu violența armelor. Premisele agravării tuturor tensiunilor se regăsesc în ambițiile regionale ale unor țări precum: China, Japonia, Rusia, Iranul, Brazilia. Fiecare țară devine astfel o posibilă zonă de conflict. Concret, sunt invocate patru tipuri de conflicte care pregătesc ceea ce

autorul francez numește „hiperconflictul“: războaiele pentru resurse, pentru trasarea frontierelor, cele de influență și războaie „dintre pirați și sedentari“ (p. 189).

Ultimul val, „hiperdemocrația“, reprezintă soluția salvatoare. În alți termeni, este vorba de democrația mondială, cu întreaga ei structură juridică și instituțională, o „democrație participativă și asociativă“. Deși există mulți adversari și sceptici, această nouă democrație a început să existe odată cu crearea Uniunii Europene (purtători ai violenței în lume, precum Mafia, mișcările teroriste, cei care „articulează“ națiunile și susțin imperiul) (p. 205).

Lucrarea *Scurtă istorie a viitorului* lansează indirect invitația de a medita profund asupra trecutului și prezentului pentru a gândi cu luciditate și responsabilitate viitorul. Meditația autorului, uneori realistă, alteori utopică și fantezistă, este incitantă și interesantă. Ceea ce se remarcă este crezul autorului și speranța că omenirea va dobândi înțelepciunea de a evita viitorul descris, în mod deliberat, în cele mai înnegurate culori.

Adela Deliu

Eduard A. Kolodziej

Securitatea și relațiile internaționale, traducere de Ramona E. Lupu Iași, Editura Polirom, 2007, 431 p.

Conceptul de securitate în jurul căruia autorul își articulează prezentul volum se constituie ca un reper ce încă rămâne de construit pentru a releva o preocupare constantă și pregnant afirmată în discursurile publice în epoca în care trăim. Kolodziej nu este singurul autor care își propune să clarifice din punct de vedere teoretic acest concept, sarcină care devine dificilă mai ales având în vedere rapiditatea cu care cadrele teoretice trebuie să se adapteze la dinamica societății globale, dinamică ce reprezintă pentru instrumentele pe care le furnizează teoria adevărate teste, confirmându-le sau nu viabilitatea. De aici putem să înțelegem grija cu care autorul își prezintă propriul studiu, punând în lumină nevoia de a aborda cu claritate conceptul de *securitate*, de a găsi echilibrul corect între o dimensionare prea exhaustivă sau prea restrictivă a definiției conceptului, astfel încât contribuția sa să servească un mod coerent unui demers explicativ care își propune să opereze în domeniul anunțat chiar de titlul cărții, *Securitatea și relațiile internaționale*.

Toate aceste clarificări metodologice și conceptuale sunt articulate în primul capitol al cărții, intitulat *Relațiile internaționale și securitatea internațională: delimitări, niveluri de analiză și falsificarea teoriilor*. Securitatea este abordată de autor ca fiind un domeniu autonom al comportamentului uman, ce nu se confundă cu relațiile internaționale. Ținând cont de această precizare, autorul va trata conexiunea

celor două concepte precizând că o astfel de analiză poate fi diferită în funcție de accentul pus fie pe actorii al căror comportament este descris, explicat, prevăzut, fie pe interpretările și explicațiile furnizate de analiști politici, fie pe nivelul de decizie în materie de politici de securitate. Apoi, Kolodziej precizează că volumul de față îi „privilegiază“ pe actorii umani și agenții lor — state, organizații interguvernamentale, organizații nonguvernamentale —, explicând că avantajul de a pune accentul pe abordarea securității din prisma actorilor — care înțeleg conceptul de securitate în diferite moduri, care iau decizii pe baza propriei lor concepții despre securitate, care reacționează și caută soluții — constă în a evita marginalizarea actorilor de către diferitele școli de gândire care „au tendința de a-și prezenta propria imagine ca și cum ar fi similară cu ceea ce gândesc și fac actorii în sensul securității, așa cum aceștia din urmă îi percep multiplele aspecte“ (p. 14).

În continuare, autorul menționează că este necesar să opereze cu o definiție a securității care să acopere „toate opțiunile și comportamentele posibile ale actorilor în reacția lor la imperativele de securitate“, relevante în timp și spațiu, opțiuni și comportamente care, repetăm, aparțin unui domeniu autonom.

Stabilindu-și aceste repere fundamentale în demersul său de a-și delimita cât mai corect și coerent domeniul investigat, Kolodziej propune ca instrument de lucru pentru construirea volumului de față

următoarea definiție a securității: „experiență și fenomen uman“ ce apare „atunci când actori independenți decid *să facă sau nu uz* (s.n.) de forță pentru a obține ceea ce doresc unul de la celălalt“ (p. 14). Din definiție desprindem deopotrivă accentul pus pe actori și interacțiunea lor, pe ideea de interes de aplecare între acești actori în cadrul interacțiunii lor, pe reperul pe care îl constituie uzul de forță în dinamica interacțiunii, subliniind existența alternativei a opta sau nu pentru uzul de forță. Această alternativă pe care autorul o include în termenii definiției sale are menirea de a evita două pericole. Pe de o parte, evită restrângerea sensului securității — fie înspre folosirea forței, fie înspre căutarea păcii —, restrângere ce ar avea drept consecință marginalizarea actorului care reacționează și ia decizii în favoarea unui observator al cărui simț critic va fi condiționat de filtrul prin care concepe securitatea, fie ca domeniu al uzului de forță, fie ca domeniu al căutării de soluții pașnice. Pe de altă parte, o definiție care nu ar include decât unul din termeni acestei alternative, în mod exclusiv, nu ar fi decât o falsificare a datelor istorice, mai ales în cazul afirmării statelor ca actori internaționali, al căror comportament în domeniul securității a înclinat atât în favoarea soluției uzului de forță, cât și în favoarea căutării păcii. Altfel spus, citând explicația autorului: „Actorii manifestă inteligență, imaginație și bogăție de resurse impresionante în crearea stimulentei și instituțiilor sociale prin care să facă față și chiar să depășească diferențele profunde privind valori și interese fundamentale“ (p. 15).

Capitolul 2, după cum indică și titlul, *Fundamentele studiilor de securitate: Hobbes, Clausewitz și Tucide*, explică contribuția celor trei autori la stabilirea unui punct de plecare și a unei baze în abordarea securității ca domeniu autonom de gândire, decizie și acțiune umană. În expunerea argumentelor care indică valoarea contribuției acestor autori, Kolodziej folosește ca instrument de lucru propria definiție a securității, așa cum încercat să o surprindem, sumar, mai sus.

Pornind de la insecuritate ca înrădăcinată în însăși condiția umană, ca „perpetuu cerc vicios al violenței și contraviolenței“ (p.73) între indivizi ce pot recurge la forță sau la amenințarea cu forță pentru a-și atinge interese divergente și concurente, Hobbes găsește soluția unei „forțe copleșitoare superioare din punct de vedere material, care să instituie ordinea definită ca armonizare coercitivă a voințelor umane conflictuale“ (p. 74). Precizând că Hobbes „nu putea prevedea că statul va deveni în cele din urmă unitatea fundamentală a organizării politice a popoarelor lumii“ (p. 79), Kolodziej aduce în discuție și realitatea inegalității marcante a statelor pe scena internațională, în contextul în care insecuritatea inerentă condiției umane s-ar putea transpune la nivelul relațiilor dintre state, considerate ele însele ca „indivi-

dualități“ cu interese egoiste și contradictorii. Un alt aspect pe care Kolodziej îl atinge în analiza pe care o face cu privire la Hobbes ține de problema monopolului statului în ceea ce privește folosirea forței și raportul acestui monopol cu libertățile individuale.

Apoi, referindu-se la Clausewitz ca la un alt reper fundamental în construcția teoretică a securității, Kolodziej reia ideea că problema securității și a ordinii nu se rezolvă la nivelul sistemului de state-națiune. Clausewitz concluzionase că statele trăiau în condiții de conflict ce tindea către „războiul pur“, la fel ca și indivizii lui Hobbes, dar că, în același timp, războaiele reale dintre state erau îndepărtate și diferite de modelul ideal, al „războiului pur“, fapt pe care Clausewitz îl explică prin existența unor constrângeri, mai ales de natură politică și morală, dar și materială, care îi făceau pe actorii-state să prefere negocierea unui război a cărui consecință ar fi supunerea unuia sau unora dintre state față de un altul, supunere care este în definitiv echivalentă cu distrugerea statului.

În fine, pentru a argumenta și importanța pe care i-o acordă lui Tucide în același domeniu al teoriei securității, Kolodziej face o analiză a *Dialogului Melian*, ce vorbește despre războiul dintre Sparta și Atena, dar și despre poziția Melosului în contextul acestui conflict: „Ceea ce putem afirma, pe baza interpretării dilemei securității de către Tucide, este că recurgerea la forță pentru rezolvarea sau atenuarea dilemei securității trebuie să fie realizată în modalități semnificative din punct de vedere politic și moral, acceptabile atât pentru adversari cât și pentru aliați“ (p. 90).

Capitolele următoare ale cărții se construiesc în legătură cu acest fundament teoretic care legitimează securitatea ca pe o „știință cu un corpus de cunoștințe care se acumulează mereu“ (p.16), astfel încât capitolul 3 supune școlile de gândire unui test unic, și anume analiza explicativă a Războiului Rece, pentru a le proba viabilitatea, în timp ce capitolele următoare sunt dedicate unei analize a acestor școli de gândire: *realismul, neorealismul, instituționalismul liberal, liberalismul economic, marxismul, behaviorismul și constructivismul*. Obiectivul acestei analize este de a pune în evidență că fiecare dintre școli are un cuvânt de spus în evoluția și perfecționarea corpusului de cunoștințe care fac din securitate o știință, dar, pe de altă parte, teoriile sunt construite pentru a fi utilizate în mod corect, cu discernământ, ținându-se cont de punctele lor slabe, de limite, de accentele specifice.

În cele din urmă, ceea ce promite autorul cititorilor săi este să încerce să se ridice deasupra tuturor acestor teorii, pentru a avea o viziune completă asupra unui obiect de studiu atât de complex precum securitatea.

Ruxandra Luca

Emilian M. Dobrescu, Lucian Trașcă, Natalia Cimpoca, Vladimir Chira (coord.)

Branding de țară — România, București, Editura Sigma, 2008, 237 p.

Lucrarea reprezintă un proiect editorial susținut de Centrul de Studii în Transbranding, o lucrare colectivă la care au participat nume cunoscute din spațiul cultural actual și din domeniul diplomației culturale autohtone. Coordonarea le aparține prof. Emilian M. Dobrescu, Lucian Trașcă, Natalia Cimpoca și Vladimir Chira. Printre autori vor fi cu ușurință remarcate nume ca Horia Roman Patapievici, Mihai Ghyka, Ștefan Liute, Monica Cercelescu, dar și studenții de la Facultatea de Sociologie a Universității Spiru Haret din București.

În nu mai puțin de 32 de articole publicate de diverși autori este pusă în dezbatere problema imaginii de țară a României și a românilor în general, felul cum suntem percepuți în afara țării, felul în care ne promovăm imaginea de țară, cultura, națiunea. Majoritatea autorilor analizează conceptul în sine de „branding”, cu accepțiuni diferite în funcție de context. Sunt exprimate opinii în legătură cu inițiativele lansate în ultimii ani de Ministerul Afacerilor Externe în legătură cu diversele concepte de campanie de imagine a României: „faboulousspirit”, „România mereu surprinzătoare”, „Eterna și fascinantă Românie” etc. Sunt inițiative mai bune sau mai proaste după o perioadă în care România a tăcut și și-a lăsat imaginea în voia celorlalți, care, se consideră, au vorbit în general mult și prost despre români și România. Este acuzată lipsa de strategii coerente și transministeriale de promovare a brandului „România”. Practic, diversele articole ale cărții reiau dezbateri și opinii ce în ultimii ani au fost subiectul unor interesante seminarii și declarații de presă pe marginea eforturilor MAE și ale Agenției de Strategii Guvernamentale de a elabora un proiect. Este interesantă și prezentarea și, în anumite cazuri, analiza avalanșei de critici din partea industriei de publicitate, a jurnaliștilor, a specialiștilor și nespecialiștilor adresate conceptelor finanțate în ultimii ani de statul român, pe care unii fie nu le înțeleg, fie nu se recunosc în ele. Unii autori, alături de analiză și critică, oferă și soluții interesante de branding și reprezentare a imaginii României. Observăm din parcurgerea articolelor din volum că și

acum, ca și în trecut (inclusiv îndepărtat), există o preocupare predilectă pentru felul în care este reprezentată România prin modelele culturii înalte. După cum remarcă cândva H.R. Patapievici, felul în care începând din Evul Mediu până în epoca modernă călătorii străini vedeau Țările Române era dominat de reprezentările culturii înalte. Or, în ziua de azi, în această cultură *de tip mass-media* imaginea unei țări nu se formează doar prin reprezentările culturii înalte, ci mai ales prin valorile și reprezentările culturii populare, ale omului simplu, fie că este român care călătorește în străinătate, fie că este turist aflat în vacanță. În aceasta constă marea provocare a brandingului de azi. Promovarea României prin Brâncuși și Eliade este binevenită, dar nu în ea se vor regăsi majoritatea celor ce intră în contact direct cu România, intenționat sau accidental. Pe piața de promovare mediatică a valorilor unei țări s-a făcut transferul de la ce este efectiv o valoare la ceea ce reprezintă o imagine a acestei valori. În plus, dacă este vorba de a promova valorile culturii înalte, acestea nu mai pot fi promovate astăzi în chip de cultură înaltă, ci trebuie cumva asociate cu valorile și reprezentările culturii media.

Articolele din volum sunt inegale din punctul de vedere al capacității de analiză și al expunerii. Nici nu se putea altfel într-un volum în care publică nume consacrate alături de studenți. Aspectul heterogen al volumului (aceeași tematică este reluată de diverși autori într-o manieră mai mult sau mai puțin identică) lasă impresia că avem de-a face mai degrabă cu o colecție de articole pe o temă dată decât cu un efort colectiv al unei echipe de cercetare bine sudate. Sunt dificultăți inerente oricărui început bun. Potrivit editorilor, acesta ar fi singurul volum din România care tratează temă brandingului de țară, iar în Europa există doar șase cărți pe această temă. Încercând să ofere o sinteză pertinentă de informații referitoare la subiectul brandului de țară, volumul este dedicat specialiștilor din comunicare și domeniile conexe, dar și publicului larg.

Lucian Jora